

KAZAKİSTAN'DA MODA TASARIM EĞİTİMİNDE GELENEKSEL YAKLAŞIMLAR

Ömer ZAIMOĞLU*

Özet

Makalede, Kazakistan'da moda tasarımı eğitimi veren Ahmet Yesevi Üniversitesi Moda Tasarımı Bölümü'nün kuruluş amacı, geleneksel unsurlara yaklaşımı ve gelenekselin günümüze nasıl yansıtıldığı konuları ele alınacaktır. Bildirinin içeriğini moda tasarımı eğitimi veren kurumların öğrenci çalışmaları oluşturmaktadır. Kazakistan'daki üniversitelerde (Muhtar Avezov Üniversitesi, Kızılorda Devlet Üniversitesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi) 2005-2007 yılları arasında yapılmış olan alan araştırmasına dayalı bu çalışmada, öncelikle geleneksel kültürün günümüz tasarımlarında nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur.

Makalede, Kazakistan'ın kendine özgü modasının yaratılması amacına yönelik çalışmalar üzerinde durulacak ve eğitim sistemindeki önemine değinilecektir. Bu bilgilerden yola çıkarak Kazakistan'da moda tasarımı eğitiminde yer alan çağdaş giyim tasarımlarında geleneksel ve modern motiflerin kullanımları ayrıntılı biçimde değerlendirilecektir. Değerlendirme sonucunda ise Türkiye'de moda tasarımı eğitimi veren benzer kurumlardaki çalışmalara yeni öneriler getirilecektir. Ayrıca bildiri görsellerle de desteklenecektir.

Anahtar Sözcükler: Kazakistan, Moda, Eğitim, Geleneksel, Modern

THE EDUCATION of FASHION DESIGN TRADITIONAL APPROACHES in KAZAKHSTAN

Abstract

In this article will be handle of the Department of Fashion Design University of Ahmet Yesevi which had established purpose to provide of fashion education in Kazakhstan. And how is Fashion Department's manner of approaching to traditional elements and how are they reflected traditional elements into present artworks. The contents of this paper is the works of fashion design education institutions's students. In this study based on conducted between 2005-2007 field research in Universities in Kazakhstan (Avezov Mukhtar University, the Red Army State University, Ahmet Yesevi University), primarily focused on how the designs of the traditional culture of today.

* Yrd. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, omerzaimoglu@hotmail.com

The article will focus on Kazakhstan's works aimed at creating a unique fashion, and it will be discussed the importance of the education system. From the information, the use of traditional and modern motifs of contemporary clothing designs contained in Kazakhstan fashion design education will be evaluated in detail. In the result of the evaluation will be the new proposals to similar of institutions providing education in fashion design studies in Turkey. In addition, papers will also be supported with visuals.

Keywords: *Kazakhstan, Fashion, Education, Tradition, Modern*

GİRİŞ

Değişen dünyada, küreselleşme ile birlikte bir ulusu ulus yapan maddi kültürünün geleneksel değerlerini koruması önemli bir konudur. Şüphesiz ki dünya genelinde yaşanan bu toplumsal değişim, her ne kadar bazı toplumlar tarafından kabul edilmese de zaman içerisinde yerini değişime bırakmaktadır. Küreselleşme nedeniyle gerçekleşen toplumsal değişim ile birlikte yaşamın her alanında olduğu gibi kültürel alanda da önemli değişimler beraberinde gelmektedir. Bunun sonucunda bazı sorular karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; "Küreselleşme koşulları ile karşılaşınca dünya halkları kendi yapılarında var olan temel özelliklerini koruyabilirler mi?", "Geleneksel sanatlar devamlılığını sürdürebilecek mi yoksa müzelerde etnografik eşya olarak saklanacak mı?", "Geleneksel sanatlarımız müze ve özel koleksiyonlarda uygun koşullar altında korunabilecek mi? vb. sorulara cevap vermek için Kazakistan'ın Türkistan şehrinde ilk olarak 2000 yılında ünlü modacı Rauşan Kanapyanova tarafından Etno-Erato Uluslararası Geleneksel Kıyafetler Moda Yarışması" yapılmıştır. Yarışma için moda tasarımı eğitimi veren okullarda öğrencilere öncelikle kendi kültürleri öğretilmiş, kültürlerini anlamaları sağlanmıştır. Öğrencilerin kültürel değerlerini en doğru biçimde öğrendikten sonra, aldıkları eğitimin devamında geleneksel motifleri kullanarak çağa uygun modern tasarımlar ve giyimde de uygulama çalışmaları yapmaları sağlanmıştır. Böylelikle yarışma için yapılan bu tasarımlar kıyafetlerde uygulanarak gelenekselden modern kıyafetlere dönüşümün nasıl olabileceği görülmüştür. "21. Yüzyılda Yüksek Eğitim: Yaklaşımlar ve Uygulamalar Dünya Konferansı Beyannamesi"nde konu ile ilgili olarak eğitim kalitesini yükseltmek için günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişime ayak uydurmak gerektiği üzerinde durulmuştur. İnternetin yaygın olarak kullanıldığı son yıllarda uluslararası düzeyde bilgi paylaşımı ile farklı ülkelerle yapılacak olan işbirliği sayesinde çeşitli projelerin yapılması, ayrıca bu projeler

gerçekleştirilirken geleneksel değerlerin göz önünde bulundurulması gerektiği de önemle vurgulanmıştır (<http://www.career.kz>, 15.05.2011).

Buradan da yola çıkarak diyebiliriz ki zaman içerisinde değişime uğramasına rağmen kendi maddi kültür unsurlarımızı tarih içerisinde değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu yüzden eğitim süreci içerisinde geleneksel eğitim sistemine dönüp halkın kültür değerlerini göz önünde bulundurarak geleneksel değerler yeni nesile doğru öğretilmeli, eski örnekler korunmalı ve eski örneklerden yola çıkarak yeni tasarımlar geliştirilmelidir. Bir başka ifade ile her tarihsel süreç, kendi dönemi içerisinde düşünülmeli, değerlendirilmeli ve kendine özgü özellikleri tespit edilip bu özelliklerine sahip çıkılmalıdır. Bunun sonucunda da geçmişten geleceğe yaşanan değişimler, geleneksel ile modern arasındaki ilişki gençlere özenle öğretilmelidir. Özetle N. Nazarbayev söylediği gibi “Gelenekler insanı kaybolmaktan korur ve çağdaş dünyanın değişimlerine adapte eder, uyumunu sağlar” (Nazarbayev, 10).

Bildiriye konu olan moda tasarım eğitimi sonrasında kıyafetler üzerinde yapılan, yeni uygulama çalışmaları konusunda bilgi vermeden önce, neden eğitimin özellikle Türkistan’da olduğunu anlamak için bölgenin genel yapısı hakkında bilgi vermek gerekir. Orta Asya’da önemli kültür merkezlerinden biri olarak görülen Kazakistan’ın Türkistan şehrinde eski uygarlıklar doğmuş ve yaşamıştır. Türkistan Kazak Hanlıklarının ilk başkentidir. Şehrin eski adı Yesi’dir. Şehir bölgenin merkezi olmuştur. Bölgedeki Ulu İpek Yolu’nda en önemli ticari noktalarından birisidir. Ayrıca Suriye, İran, Orta Asya, Güney Kazakistan, Talas Vadesi, Çu Vadesi, İssık, Göl ve Doğu Türkistan bölgelerini de birbirine bağlamaktadır. Bölgenin tarihinde önemli bir yeri olan Ulu İpek Yolu da yerleşik ve göçebe halkların arasında birlik ve beraberliği sağlarken, aynı zamanda da ticari açıdan mal alım-satımı dışında kültür alışverişini de beraberinde getirmektedir. Şüphesiz ki bu özelliğe sahip olan Ulu İpek Yolu ile farklı ülke ve kültürlerin birbirinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Ayrıca halkların kültürlerini de zenginleştirdiği görülmektedir.

Ahmet Yesevi'nin yaşadığı yer olarak bilinen Türkistan şehri, Kazakistan'ın diğer yerleşim bölgeleriyle kıyaslandığında fazla büyük olmayan ancak kutsal yerlerin

arasında bulunduğu için önemli bir yerleşim bölgesidir. Ahmet Yesevi Türbesi de burada bulunmaktadır. Bu türbe UNESCO tarafından insanlığın tarihi mirası olarak kaydedilmiş ve koruma altına alınmıştır. Türkistan'da halen Kazak kültürünün en eski ve çok çeşitli geleneksel örnekleri günümüze kadar bozulmadan gelmiştir. Bu durum ülkelerin geçmişini korumaları ve kendi kültürlerini tanımaları açısından çok önem taşımaktadır (Buribayev, s.36).

Kazakistan'daki bu tarihsel yapıdan yola çıkarak diyebiliriz ki tasarım eğitimi alan kişiler yaratıcılıklarını geliştirmek ve özgün yaratılar gerçekleştirmek için kendi ülkelerinin geleneksel değerlerinden yararlanmalıdırlar. Böylelikle geçmişlerinde önemli izler taşıyan tarihsel ve geleneksel unsurları, aldıkları eğitim ilkeleriyle birleştirerek yeni tasarımlara dönüştürebilirler. Alt yapı açısından sağlam bir donanımına sahip olan nesiller kendi tarihlerindeki değişim ve gelişimleri öğrenerek yapacakları yeni tasarım ve işlevsel örnekleri doğru şekilde yansıtabilirler. Örneğin Kazak geleneksel kıyafetleri Kazak halk kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır (**Foto, 1**). Bu giysiler zaman içerisinde binlerce usta tarafından geliştirilmiş ve korunmuştur. Geleneksel yaşamda her kuşak kendinden önceki kuşağı izleyerek bu giyim-kuşam anlayışını, günümüze taşımıştır. Ancak giyim-kuşam anlayışında hiçbir değişimin olmadığını söylemek mümkün değildir. En azından malzeme değişmekte, işçilik eski özenini yitirmekte, yaşanan günün koşulları farklı biçimleri doğurmakta ya da başka modalardan etkileşim gözlemlenmektedir.

Tasarımcılar için geleneksel kıyafetler ve bunlara bağlı gelenekler en büyük ilham kaynağı olmaktadır (**Foto, 2**). Yüzyıllarca yaşayan ve gelişen gelenekler kıyafetlerin her parçasında, her kısmında etkisini göstermektedir. Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili pek çok bilgiyi vermektedir. Örneğin toplumların yerleşik ya da konar-göçer olup olmadıkları, hangi tarihi olayları yaşadıkları ve etnolojik kökenlerini anlamamız daha kolaydır. Bu sebeple Kazakistan'da tasarımcı olmak isteyenler öncelikle geleneksel kıyafetlerini ayrıntılı şekilde öğrenmektedir. Çünkü geleneksel kıyafet yeni tasarım ve üretimler için ilham kaynağıdır. Bu kaynaktan güç alarak yeni, çağdaş modelleri üretmek ve kullanmak mümkündür. Yeni tasarım yaparken tasarımcı hem geleneksel yapıyı kullanırken, çağa

uygun malzeme ve kullanım şeklini de düşünmek zorundadır. Kazak geleneksel kıyafetlerinde eskiden kullanılan hammadde deri, köruk, ince keçe iken günümüzde daha farklı iplik ve hammaddeler de kullanılmaya başlanmıştır. Şüphesiz ki değişen dünyada değişen toplumsal yapıya paralel olarak ürün çeşitliliği ve kullanılan malzemenin de değişimi söz konusudur. Bu sebeple günümüzde her türlü malzeme ve kumaşlar kıyafetlerde kullanılmaktadır. Bu kumaşlar doğal veya suni liften olduğu gibi ipek ya da yün iplikle de dokunmuş olabilmektedir.

2000 yılında aldıkları eğitimin ardından öğrencilerin tasarımlardan meydana gelen, geleneksel motiflerin kullanıldığı fakat farklı malzemelerden üretilen giysilerin oluşturduğu “Türkistan” adlı koleksiyon sergisi Kazakistan’ın çeşitli bölgelerinde, bazı yabancı ülke ve şehirlerde (Rusya-Moskova, Türkiye-Ankara, Sivas, Kayseri) de sergilenmiştir. Çok ilgi gören bu serginin ardından “Turan” adlı bir diğer öğrenci çalışmalarından oluşan sergisini de 2008 yılında açmıştır. Yapılan yarışmalar ve sergiler sayesinde Kazak kültüründe var olan maddi kültür unsurlarının geleneksel yapı içinde nasıl değişime uğradığı ve şekil aldığı görülmektedir (**Foto,2**). Özellikle 13.’sü düzenlenen “Etno-Erato Uluslararası Geleneksel Kıyafetler Moda Yarışması”nın ardından her geçen yıl yarışmalara ilgi artmaktadır. (Yarışmaya Maykop Sosyal-Teknik Koleji, Rusya Tasarım Birliği, Rusya Diaspora Birliği ve Rusya Sanat Birliği destek vermiştir. Adıgey Kültür Bakanlığı’ndan yapılan açıklamaya göre, 10 yıldır düzenlenen yarışmada geçmiş yıllarda ödülleri alan ülkenin tanınmış ustaları Yuri Staş ve Susanna Makerova bu yıl jüri üyesi olarak yer almıştır. 1-3 Ekim’de düzenlenen yarışmaya Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkiye ve Moğolistan’dan çok sayıda modelist ve stilist katılmıştır. Karaçay-Çerkes, Çeçenya, Kabardey-Balkar, İnguşetya, Adıgey, Krasnodar ve Stavropol’ün yanı sıra Rusya Federasyonu’na bağlı Saransk, Gatçina, Leningrad, Yakut ve Buryati gibi bölgelerden de katılımcılar olmuştur. 40’ı aşkın koleksiyon ‘En İyi Slav Kostümü’, ‘En İyi Kafkasya Halkları Kostümü’, ‘En İyi Doğu Kostümü’, ‘Modern Kostümde Etnik Motifler’ dallarında yarışma olmuştur.) Ayrıca Adıgey Devlet Üniversitesi 70. kuruluş yıldönümü nedeniyle 2010 yılında “Etno-Erato” adıyla etnik kostüm yarışması düzenlemiştir.

Görülmektedir ki önemli bir tarihsel geçmişe sahip olan Kazakistan ve çevresinde geleneksel yapıdan ayrılmadan, ama yaşanan çağa uygun yeni tasarım ve kullanım alanlarına yönelik çabalar sürdürülmektedir. Kazak filozof N. S. Sarsenbayev'e göre gelenek "*Bir toplumda, bir toplulukta çok eskilerden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlardır.*" [6] O halde gelenek üç bağlamda ele alınabilir. İlki geçmiş yaşam biçimlerinin içinde yaşanan zamana taşıdıkları maddi ve manevi değerler bütünüdür. İkincisi ise geleneğin özünü oluşturan kutsalla olan ilişkisinden dolayı geleneğin zenginliğini ve değerini içeren köklü yapıdadır. Üçüncüsü ise geleneğin kullanıma açık madde yönüdür. Bu anlamıyla gelenek bir anlamlar birikimidir. Kendisinden her bakımdan yararlanmaya açık bir özelliği vardır (Magauova, 12-17).

Bir başka Kazak yazarlarına (S.A.Asanova, A. Uzakbayeva, K.J. Kojahmetova) göre ise "*Gelenekler insanın emek hayatından doğar. Gelenekler, insan davranışının norm ve formlarını kurarak büyük anlama sahiptir. Anane ve geleneklerde halkın ahlakı, günlük hayatı, kültürü korunmuş olup genç nesilleri terbiye etme ve yetiştirme yöntem ve yolları da bulunmaktadır.*"

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere gelenek farklı anlamlar yüklü, yaşamın içindeki sürekliliğini çeşitli yollarla taşıyan bir olgudur. Geçmiş zaman ile gelecek arasında her dönemde pek çok alanda etkisi büyüktür. Örneğin geçmişten günümüze Kazak giyiminde de çeşitli doğal, toplumsal, etik değerlerin etkisiyle biçim değişiklikleri göstererek geleneksel kıyafetleri bugüne kadar ulaştırmıştır. Ancak zamanla biçim farklılıkları gözlenmiştir. Bu çeşitlilikler, ait olduğu toplumun folklorik, sosyo-ekonomik yapısı, yaşanan coğrafya, kullanılan malzeme, iklim gibi nedenlerle gerçekleşmiştir. Kazak geleneksel kıyafetlerini araştıran, önemi etnograf Uzbekali Canibekov'e göre "*... bir nesli diğer nesil geçmeyince, olay ve nesnelere eskimeden önce milli elbiselerimizi incelemeye acele etmeliyiz... Çünkü bu çalışmalar kültürümüzün saklanması en doğru yollarından birisidir*" (Canibekov, 181).

Makalede gelenekler ve modernliğin kullanıma alanından kısaca bahsedilmiştir. Çağdaş neslin amacı halk geleneklerini saklayıp zenginleştirmektir.

SONUÇ

Giyimde modernizasyon, geçmişte kullanılan dönemlere ait özellikler taşıyan giysilerin aslını değiştirmeden günün modası doğrultusunda tasarlanarak yeni ürünler ortaya çıkarılmasıdır. Kısaca geçmiş yılların tarzına, çağdaş bir yorum getirmektir. Giyim tasarımında modernizasyonun temelini tarihi giysiler ve aksesuarlar oluşturmaktadır. Kaynak olarak alınan giysinin özelliğini bozmamaya dikkat edilmelidir. Kaynak giysi veya aksesuarın bir veya iki özelliğini vurgulamalı ve yansıtabilmelidir. Seçilen özelliklerin ilginç ve etkili olmasına özen gösterilmelidir. Giysi ve aksesuar arasında bir uyum olmalıdır. Farklı birkaç giysinin özelliği bir giyside toplanılabilir. Kaynak giysinin kuması ile yeni tasarlanan giysinin kumaş ve malzemeleri arasında uyum olmalıdır (Olgaç, 222). Günün moda anlayışına göre yorum katılmalıdır. Bunlara ek olarak modernizasyon yapacak olan kişinin tarihi değişimleri çok iyi bilmesi gerekir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki geçmişini bilmeyen, geleneksel değerlerine sahip çıkmayan toplumlar geleceklerini göremezler. Zaman içerisinde de yüzyıllardır süregelen hatta toplumları toplum yapan değerlerinden uzaklaştıkları zaman da yok olup giderler. Bu sebeple geçmişine sahip çıkmak, geleceğe de güvenle bakmak demektir. Unutmayalım ki, geçmişsiz şimdiki zaman oluşmaz, gelecek ise şimdiki zamanın ürünüdür.

Küreselleşme süreci içerisinde kültürel açıdan düşündüğümüz tek tip hale gelme ya da aynılaştırma sorununa bulunabilecek çözümün toplumların kendilerine özgü kültürel değerlerine sahip çıkmaları ve bunları yeniden üreterek küreselleşen dünyaya o toplumları ortaya koyan geleneksel unsurlar olarak sunmaları gerekmektedir (Yılmaz-Kavcı Özdemir, 385). Makaleye konu olan Kazakistan'da olduğu gibi Türkiye içinde bu platformda bir yer bulmak ancak bize özgü kültürel değerlere sahip çıkarak ve koruyarak mümkün olabilecektir. Ayrıca Türkiye'deki hazır giyim kuruluşları bu yönde çalışmalara yön vermeli ve birçok kurum ve kuruluş bu konuda teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

BURİBAYEV, A., (2008), "İleri Çağırın Miras//Kazakistan Gerçeği", 30.XII. , s.36.

CANİBEKOV, U., (1991), Yankı... Altın Dombıra Efsanesi İzinden. – Alma-Ata: Sanat,- s. 80.

<http://www.career.kz> erişim tarihi 15.05.2011.

KANAPYANOVA Rauşan,(2010), "Milli Elbise Koleksiyonu/ "Etno-Erato" Milli Elbisenin Yüksek Moda Uluslararası Konkuru Kataloğu, s. 180.

NAZARBAYEV, N. A., (1993), "Halkın İdeolojik Pekiştirilmesi Kazakistan'ın Gelişme Şartıdır – Almatı: Kazakistan - XXI yy.", s. 150.

MAGAUOVA, A.S., (1997), "Halk Pedagojinin Gelenekleri ve Kişi Gelişimi" *Semey Dergisi*, Sayı: 1, s.12 -17.

SARSENBAYEVA, N.S., (1974), " Gelişmede Gelenek ve Ananeler – Alma-Ata: Kazakistan" s. 130.

OLGAÇ, P., (2007)"Moda Resmi"YA-PA Yayınları, İstanbul, Sayfa: 222-223.

YILMAZ, N.-KAVCI ÖZDEMİR, E.,(2001), "Küreselleşme Sürecinde Maddi Kültür Unsurlarının Belirleyici Özelliği ve Saray Kumaşları Örneği", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri) Kitabı, Kültür Bakanlığı Yayınları, İçel, s. 386

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Kazak Halkının Geleneksel Giyimleri
(Almatı Kitabı, 2012,s.197)

Fotoğraf 2: Ahmet Yesevi Üniversitesi Moda Tasarım Bölümü Öğrenci Çalışmaları
(Ömer ZAIMOĞLU, 2008)

Fotoğraf 3: Geleneksel motiflerle süslenen çağdaş giysi tasarımları
(Almatı Kitabı,2012, s.203)

Fotoğraf 4: Geleneksel motiflerle süslenen çağdaş giysi tasarımları
(Almatı Kitabı,2012, s.204)